

УДК 339.658.6

Зелінська А.М.*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри**менеджменту організацій і адміністрування ім. М.П. Поліщука
Житомирського національного агроекологічного університету***Лавриненко С.О.***кандидат економічних наук,
старший викладач кафедри**менеджменту організацій і адміністрування ім. М.П. Поліщука
Житомирського національного агроекологічного університету*

ЗАСАДИ КОНКУРЕНТНОЇ ПОЛІТИКИ ПІДПРИЄМСТВ АГРАРНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ

Стаття присвячена аспектам формування ефективного конкурентоспроможного середовища галузі сільського господарства. Виявлено основні причини його низького рівня. Визначено головні важелі формування ефективного конкурентного середовища галузі сільського господарства.

Ключові слова: конкурентоспроможність, конкурентне середовище, сільське господарство, товаровиробники, ефективність.

Зелинская А.М., Лавриненко С.О. ОСНОВЫ КОНКУРЕНТНОЙ ПОЛИТИКИ ПРЕДПРИЯТИЙ АГРАРНОЙ ОТРАСЛИ УКРАИНЫ

Статья посвящена аспектам формирования эффективной конкурентоспособной среды области сельского хозяйства. Выявлены основные причины его низкого уровня. Определены главные рычаги формирования эффективной конкурентной среды отрасли сельского хозяйства.

Ключевые слова: конкурентоспособность, конкурентная среда, сельское хозяйство, товаропроизводители, эффективность.

Zelins'ka A.M., Lavrynenko S.O. BASED COMPETITIVE POLICY OF ENTERPRISES OF AGRICULTURAL INDUSTRY OF UKRAINE

The article is devoted to the aspects of forming an effective competitive environment for the agricultural sector. The main reasons for its low level are revealed. Identify the main levers of the formation of an effective competitive environment for the agricultural sector.

Keywords: competitiveness, competitive environment, agriculture, commodity producers, efficiency.

Постановка проблеми. Створення ефективних умов конкурентних відносин на аграрному ринку є одним з головних завдань економічної політики держави, що дає можливість зростання ефективності виробництва в аграрному секторі економіки країни.

В сучасних умовах господарювання політика держави має здійснюватися за допомогою економічних інструментів через створення ефективного конкурентного середовища, яке б давало змогу сільськогосподарським підприємствам гармонійно розвиватися та спонукало їх до цього відповідно до соціальних потреб українського суспільства. Відповідно, формування ефективного конкурентного середовища має здійснюватися на рівні конкурентних відносин між сільськогосподарськими підприємствами під час використання основних важелів діяльності аграрного сектору.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні та практичні аспекти забезпечення конкурентоспроможності галузі сільського господарства відображені в працях вітчизняних вчених-економістів, таких як, зокрема, В. Андрійчук, В. Бойко, В. Галушко, В. Збарський, С. Кваша, Ю. Коваленко, М. Лобас, П. Макаренко, М. Малес, П. Саблук, О. Царенко.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Водночас складність та багатогранність наявних в аграрному секторі економіки проблем зумовлюють необхідність пошуку нових підходів до формування ефективного конкурентного середовища галузі сільського господарства.

Мета статті полягає у розкритті сутності та ролі держави у формуванні ефективного конкурентного середовища в національному сільському господарстві.

Виклад основного матеріалу дослідження. З метою формування ефективних умов конкуренції діяльність держави повинна базуватися на недопу-

щенні дискримінації підприємств і корегуванні заходів, які можуть спричинити обмеження конкуренції або викривлення результатів конкурентної боротьби.

Відомий західний економіст, автор «німецького дива» Л. Ерхард зазначав: «Конкуренція та обумовлені нею підвищення продуктивності та сприяння прогресу повинні бути забезпечені державними заходами і відгороджені від будь-яких посягань» [1, с. 165].

Розробці державних заходів з управління конкурентоспроможністю має передувати глибокий науковий аналіз їх впливу на формування конкуренції в сільському господарстві.

У ході трансформаційних економічних процесів виявлено неспроможність аграрного сектору економіки без скоординованої політики держави забезпечувати середній рівень рентабельності та міжгалузеву конкуренцію. За відсутності регулюючих функцій держави ринковий механізм неспроможний забезпечити рівновагу між попитом і пропозицією на рівні, еквівалентному дохідності промисловості. Тобто перехід до ринкової економіки не виключає активізацію державної регуляторної та дотаційної політики в аграрній сфері, а потребує її. Аналіз досвіду державної аграрної політики свідчить про те, що в країнах ЄС активно практикуються субсидування сільського господарства та всебічна підтримка експорту сільськогосподарської продукції в інші країни.

Головними заходами державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників є субсидування експортерів, регулювання цін на сільськогосподарську продукцію, пільгове кредитування для придбання засобів виробництва. Наступним заходом, за допомогою якого розвинені країни поліпшують конкурентне середовище для виробників сільськогосподарської продукції, є захист його від впливу зовніш-

ньої конкуренції з метою втримання внутрішніх цін на сільськогосподарську продукцію за допомогою встановлення адміністративних бар'єрів для імпортерів продукції (рис. 1). [2, с. 45].

Аналіз державної аграрної політики розвинених країн свідчить про те, що Україна в умовах заявленого вектору вступу до ЄС повинна скоригувати свої основні заходи щодо державної допомоги вітчизняним сільськогосподарським товаровиробникам. Зокрема, з метою регулювання цін на продукцію слід розширити практику державних закупівель, щоби мати можливість економічними методами (шляхом закупівлі в державний резерв за перевищення пропозиції над попитом; продажу з нього за перевищення попиту) підтримувати ціни на прийнятному рівні для більшості вітчизняних виробників сільськогосподарської продукції.

Причиною неможливості здійснення розширеного відтворення сільськогосподарського виробництва є низька платоспроможність населення. Держава може стимулювати попит на продукцію сільського господарства за рахунок проведення політики бюджет-

ного субсидування продуктів харчування для соціально незахищених верств населення, підвищення мінімального рівня пенсій та заробітної плати, що в результаті сприятиме зростанню доходів сільськогосподарських виробників [3, с. 175].

За низького рівня показників забезпеченості аграрного виробництва та стабільної тенденції до їх зниження виникає потреба в державних дотаціях на технічне переозброєння сільськогосподарських підприємств. Актуальність цієї проблеми загострюється саме тому, що за умови вступу до ЄС та суттєвого обмеження будь-яких бар'єрів українські виробники сільськогосподарської продукції фізично не зможуть через зношеність основних фондів та техніки досягти конкурентного рівня виробництва. Для покращення ситуації та формування ефективного конкурентного середовища на ринку сільськогосподарської техніки, а також забезпечення сільськогосподарських товаровиробників новітніми ресурсозберігаючими технологіями необхідно:

– збільшити обсяг Державного лізингового фонду та кількість механізованої техніки;

Рис. 1. Базові елементи державної політики, спрямованої на створення ефективного конкурентного середовища

Джерело: власні дослідження

– забезпечити прозорість, впровадити моніторинг ефективності використання коштів Державного лізингового фонду, ввести мораторій на пролонгацію строку служби техніки в господарствах, які не сплатили внески за отриману на умовах лізингу сільськогосподарську техніку;

– забезпечити діяльність лізингових компаній на комерційній основі, що дасть змогу створити конкуренцію в цьому сегменті;

– сформувати системну державну підтримку виробників сільськогосподарської техніки для забезпечення виробництва якісної та відносно недорогої техніки, дати можливість сільськогосподарським підприємствам-виробникам здійснювати продаж техніки з відстрочкою платежів [4, с. 28; 5, с. 10–11].

Для зростання доходів сільськогосподарських товаровиробників державні органи повинні контролювати та регулювати ціни на сільськогосподарську продукцію, що має здійснюватися на основі стимулювання збуту виробленої продукції. За порушення ринкового балансу за умов переваги пропозиції над попитом держава зобов'язана гарантувати збут через закупівельні та заставні операції. Мотивом економічних відносин є ринкові ціни, які формуються під впливом попиту та пропозиції. Гарантована ціна на продукцію повинна розраховуватися на підставі даних про рівень її собівартості та забезпечувати можливість їх розширеного відтворення.

Під час врахування сезонного характеру сільськогосподарського виробництва наступним фактором, що суттєво зменшує доходи сільськогосподарських підприємств, є зниження закупівельної ціни в період масового збирання врожаю. З урахуванням низького рівня забезпеченості господарств коштами більшість підприємств не має можливості зберігати зібраний урожай до стабілізування ціни, тому вимушена продавати продукцію «від комбайну», щоби розрахуватися за взяті у кредит ресурси [6, с. 272]. Покращити ситуацію щодо забезпечення сільськогосподарських підприємств фінансовими ресурсами держава має за допомогою вжиття комплексу заходів (рис. 2).

Стратегічним завданням України є вступ до ЄС, членство в якому передбачає поступове зникнення управлінських перешкод виходу продукції на ринки. Для формування ефективного конкурентного середовища, яке б сприяло зростанню конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції не тільки на національному, але й на світовому ринках, необхідно прискорити роботу на всіх основних напрямках створення ефективного конкурентного середовища (рис. 3).

Комплексне вжиття визначених заходів могло б значно зміцнити можливості України щодо використання переваг участі у світовій торговій системі, істотно зменшивши потенційні втрати та ризики майбутнього вступу до Європейського Союзу.

Рис. 2. Комплекс заходів щодо покращення забезпеченості виробників аграрного сектору фінансовими ресурсами

Джерело: власні дослідження

Рис. 3. Напрями створення ефективного конкурентного середовища на аграрному ринку

Джерело: власні дослідження

Визначальним методом збільшення переваг членства в ЄС є підтримка з боку держави експорту продукції вітчизняних сільськогосподарських підприємств. Інструменти посиленої політики на світовому аграрному ринку дадуть можливість Україні зміцнити своє становище в системі світової торгівлі. Одне з перших завдань, яке має ставити перед собою держава, полягає в надійному та достовірному інформаційному забезпеченні сільськогосподарських підприємств експортного напрямку. Програма інформаційного забезпечення має передбачати формування баз даних щодо змін на європейських ринках сільськогосподарської продукції, прогнозів аналітиків стосовно можливості розвитку ринків сільськогосподарської продукції, інформації про особливості іноземного законодавства в країнах, які імпортують сільськогосподарську продукцію [7, с. 82; 8, с. 112].

Мотивуючим чинником експортної політики є також участь держави у перспективних проектах просування вітчизняної сільськогосподарської продукції на світовий ринок, завданням яких є популяризація сільськогосподарської продукції покращеної якості, покращення репутації вітчизняних експортних структур.

З метою вдосконалення фінансового стану виробників, які експортують продукцію, та формування високої конкурентоспроможності їх продукції на світовому ринку держава має розвивати систему експортного кредитування сільськогосподарських товаровиробників і систему гарантій для кредитів, які надаються банківськими структурами.

Однією з вагомих проблем українських експортерів є дискримінація на світовому ринку вітчизняної сільськогосподарської продукції через відсутність в Україні сертифікованих лабораторій, висновки якої щодо якості продукції, що експортується, були б

визнаними на світових ринках. Держава повинна виділяти кошти для підготовки відповідних спеціалістів та організації сертифікованих лабораторій з якості та безпеки продукції сільськогосподарських підприємств.

Нині Україні зі збереженням темпів зростання агропромислового виробництва необхідно змістити акценти з виробництва сировини на виробництво екологічно чистих, органічних продуктів харчування, біологічно активних добавок та інших продуктів з високою доданою вартістю.

Висновки. В результаті проведеного дослідження доведено, що науковий підхід до формування ефективного конкурентного середовища сільського господарства вимагає дотримання принципу системності. Більшість проблем у сфері формування конкурентного середовища галузі вимагає комплексного підходу до вирішення. Встановлено, що конкурентна політика держави має бути спрямована на розвиток конкурентного середовища в сільському господарстві, захист конкуренції, регулювання конкурентного процесу. Невирішеність проблем реалізації конкурентної політики, недостатнє використання важелів для формування ефективного конкурентного середовища призводять до зниження конкурентоспроможності вітчизняних аграрних підприємств на внутрішньому та зовнішньому ринках.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Эрхард Л. Благосостояние для всех. URL: http://www.vixri.com/d/Erhard%20Ljudvig%20_Blagosostojanie%20dlja%20vsex.pdf.
2. Цербакова Т. Модифікація конкурентної політики за умов трансформації економічних відносин. Економіка України. 2016. № 4. С. 45–56.
3. Блонська В. Підвищення конкурентоспроможності продукції підприємства як основний фактор ефективності його діяль-

- ності. Науковий вісник НЛТУ України: зб. наук.-техн. праць. Вип. 18.1. Львів: РВВ НЛТУ України, 2008. С. 173–177.
4. Лагутін В. Конкурентна політика держави: механізм реалізації. Вісник КНТЕУ. 2016. № 4. С. 22–38.
  5. Саблук П. Стан та перспективи розвитку агропромислового комплексу України. Економіка України. 2008. № 12. С. 4–19.
  6. Хорунжий М. Аграрна політика: підручник. Київ: КНЕУ, 2010. 321 с.
  7. Кваша С., Лука О. Конкурентоспроможність вітчизняної сільськогосподарської продукції в умовах вступу України до СОТ. Економіка України. 2003. № 10. С. 79–85.
  8. Бородіна О. Державна підтримка сільського господарства: концепція, механізми, ефективність. Економіка і прогнозування. 2006. № 1. С. 109–125.
  9. Державна цільова програма розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року. URL: <http://minagro.gov.ua/16822>.

УДК 330.5: 332.6

Кубатко В.В.
асистент кафедри управління
Сумського державного університету

ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНА ОЦІНКА ОБСЯГУ ТІНЬОВОГО СЕКТОРУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ У ФОРМУВАННІ РЕНТНИХ ВІДНОСИН

У статті проаналізована проблематика формування рентних відносин з урахуванням тіньового сектору національної економіки. На основі даних Державної служби статистики України розроблено економічну модель та встановлено взаємозв'язок між динамічними показниками розміру тіньового сектору економіки за галузями національного господарства і такими факторами, як зміна реальних ставок екологічних платежів та зміна ставок податкового навантаження на суб'єкти господарювання. Зазначено, що зростання реальних ставок екологічних платежів приводить до підвищення частки тіньового сектору економіки у видобувній та переробній галузях національного господарства.

Ключові слова: національна економіка, рентні відносини, тіньовий сектор економіки, галузі національного господарства, екологічні платежі.

Кубатко В.В. ЭКОЛОГО-ЭКОНОМИЧЕСКАЯ ОЦЕНКА ОБЪЕМА ТЕНЕВОГО СЕКТОРА НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ В ФОРМИРОВАНИИ РЕНТНЫХ ОТНОШЕНИЙ

В статье проанализированы проблемы формирования рентных отношений с учетом теневого сектора национальной экономики. На основе данных Государственной службы статистики Украины разработана экономическая модель и установлена взаимосвязь между динамическими показателями размера теневого сектора экономики по отраслям национального хозяйства и такими факторами, как изменение реальных ставок экологических платежей и изменение ставок налоговой нагрузки на субъекты хозяйствования. Отмечено, что рост реальных ставок экологических платежей приводит к повышению доли теневого сектора экономики в добывающей и перерабатывающей отраслях национального хозяйства.

Ключевые слова: национальная экономика, рентные отношения, теневой сектор экономики, отрасли национального хозяйства, экологические платежи.

Kubatko V.V. ECOLOGICAL AND ECONOMIC ESTIMATION OF THE SHADOW SECTOR SIZE WITHIN THE NATIONAL ECONOMY IN THE FORMATION OF RENTAL RELATIONS

The paper analyzes the problems of rent relations forming and takes into account the shadow sector of the national economy. On the basis of the data of the State Statistics Service of Ukraine the economic model is build, which shows the interconnection between the dynamic indicators of the size of the shadow economy (by the sectors of the national economy) and such factors as the change in the real rates of environmental payments and changes in the rates of tax burden on economic entities. It is underlined that the growth of real rates of ecological payments leads to an increase in the share of the shadow economy sector in the mining and processing industries of the national economy.

Keywords: national economy, rent relations, shadow sector of economy, sectors of national economy, ecological payments.

Постановка проблеми. Виробництво матеріальних благ, що необхідні для задоволення людських потреб, неможливе без використання природних ресурсів, які є обмеженими та нерівноцінними. Цей факт зумовлює появу особливого виду доходу – природної ренти. Питання, пов'язані з її формуванням та розподілом, завжди займали важливе місце в економічній теорії. Дотепер немає однозначної відповіді на питання про те, яким чином держава повинна регулювати рентні відносини. Дохід від використання природних ресурсів відіграє важливу роль у національній економіці. Тому сьогодні проблема державного регулювання економічних відносин, які виникають у процесі використання природних ресурсів та розподілу природної ренти, є особливо актуальною.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Актуальність досліджень, пов'язаних із проблематикою рентних відносин, досліджувалися у працях провід-

них вітчизняних та зарубіжних учених: Ф. Кене, А. Тюрго, У. Петті, А. Сміта, А. Андрієвського, Б. Данилишина, В. Дементьєва, В. Міщенко та інших. Проблематика розвитку національної економіки в умовах наявності значної частки тіньового ВВП досліджувалася у працях А. Тимченко, А. Ахломової, Т. Хайлової, В. Вишневського, О. Чаусовського, В. Бородюка та ін. Проте потребують подальшої дискусії питання дослідження оцінки розміру тіньового сектору національної економіки у формуванні рентних відносин з урахуванням екологічної компоненти розвитку.

Формулювання цілей статті. Мета статті – дослідження методичних та прикладних аспектів оцінки розміру тіньового сектору національної економіки в видобувній та переробній галузях. Особливо поставлено питання обґрунтування факторів, що впливають на обсяги тіньового сектору національної економіки.